

Onderzoek naar Flora- en faunawet soorten in het kader van Centrumplan Ridderkerk (fase 1)

Rapport 2014-02
S. D. Elzerman

Onderzoek naar Flora- en faunawet soorten in het kader van het Centrumplan Ridderkerk – fase 1

Status uitgave	Definitief
Rapport nr.	2014-02
Auteur	S. D. Elzerman
Datum uitgave	17 oktober 2014
Projectnr.	2014013
Opdrachtgever	Gemeente Ridderkerk/Woonvisie
Contactpersoon	Dhr. H. Alefs/dhr. A. Lykles
Foto voorzijde	S. D. Elzerman (Burgemeester Nieuwenhuisenplein, 13-06-2014; Huismussen op daken van Poesiatstraat, 16-05-2014)
Kaartmateriaal	GoogleMaps (2014)

© Elzerman Ecologisch Advies
Koninginneweg 235
2982 AM Ridderkerk

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteursrechthebbende. Elzerman Ecologisch Advies kan door de opdrachtgever niet aansprakelijk worden gesteld voor schade die voortvloeit uit gebruik van data of gegevens of door toepassing van aanbevelingen en conclusies, die zijn opgenomen in deze rapportage.

Inhoud

1	Aanleiding	4
2	Flora- en faunawet.....	4
3	Beschrijving onderzoeksgebied	7
4	Methodiek	8
5	Resultaten	9
5.1	Vogels.....	9
5.2	Zoogdieren.....	11
5.3	Planten.....	13
5.4	Overige soortgroepen	13
6	Conclusie en aanbevelingen	14
	Literatuur	16

1 Aanleiding

In het kader van de herstructurering van een woonwijk in het centrum van Ridderkerk is een flora en fauna onderzoek verricht. De herstructurering vindt gefaseerd plaats, waarvan de eerste wordt uitgevoerd tussen 2014 en 2016. Het betreffen de huizen aan de Burgemeester Nieuwenhuisplein 4 t/m 42, Ds. Caspar van Gendtstraat 1 t/m 63 (oneven), Margriete van Comenestraat 1 t/m 55, Ds. Sikkelstraat 2 t/m 56 (even), Hovystaat 2 t/m 56 (even), Doctor Kuiperstraat 2 t/m 66 (even) en de Poesiatstraat 1 t/m 19 en 2 t/m 12 (Figuur 1). De huidige woningen maken plaats voor nieuwbouw. De planning maakt hierin onderscheid tussen het noordelijke deel, fase 1a (Burg. Nieuwenhuisplein, Mgr. Van Comenestraat, Ds. C. van Gendtstraat, Hovystaat en Ds. Sikkelstraat), en het zuidelijke deel fase 1b (Dr. Kuiperstraat en Poesiatstraat). Het stratenplan van de wijk blijft vergelijkbaar met de huidige indeling. In totaal worden 164 nieuwe huurwoningen gerealiseerd.

Het flora en fauna onderzoek was gericht op het kaart brengen van beschermde natuurwaarden. Met name beschermde soorten, die ontheffingsplichtig zijn op basis van de Flora- en faunawet, zijn onderzocht. Dit rapport geeft een overzicht van de bevindingen en advies over het vervolgtraject.

Figuur 1. Het rode kader geeft het projectgebied aan dat valt onder fase 1 van de herstructurering van Ridderkerk-centrum.

2 Flora- en faunawet

Dit onderzoek richt zich op de beschermde soorten uit de Flora- en faunawet. In beginsel zijn alle in Nederland in het wild levende dieren en planten beschermd. De bescherming wordt vormgegeven door verbodsbepalingen en een Algemene Zorgplicht.

Voor bepaalde soorten geldt een vrijstellingsregeling. Uitgangspunt hierbij is dat de werkzaamheden geen afbreuk mogen doen aan de duurzame instandhouding van planten- of dierenpopulaties. Voor soorten die in bijlage IV van de Europese Habitatrichtlijn (Tabel 3) worden genoemd en voor de per Algemene Maatregel van Bestuur (Vrijstellingenbesluit) aangewezen zeldzame en bedreigde soorten (Tabel 3) gelden daarnaast verzwaarde eisen.

De aanvragen voor een ontheffing op de Flora- en faunawet worden ingediend en beoordeeld door de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland van het Ministerie van Economische Zaken (Ministerie van EZ). Wanneer de wetgeving van de Flora- en faunawet overtreden wordt dan kan een handhaver het werk stilleggen, de activiteiten verbieden, beëindigen en/of een proces-verbaal opmaken. Een overtreding op de Flora- en faunawet wordt gezien als een economisch delict. Het Openbaar Ministerie zal in het geval van een overtreding uiteindelijk het vonnis uitspreken.

Algemene Zorgplicht (Art. 2)

De Flora- en faunawet richt zich op de bescherming van soorten en niet van individuele dieren. Echter, de intrinsieke waarde van elk individueel dier en plant wordt wel erkend. Mensen mogen hier dus niet onzorgvuldig mee omgaan. Vanuit deze gedachte is de Zorgplicht opgesteld:

1. *Een ieder neemt voldoende zorg in acht voor de in het wild levende dieren en planten, alsmede voor hun directe leefomgeving;*
2. *De zorg, bedoeld in het eerste lid, houdt in ieder geval in dat een ieder die weet of redelijkerwijs kan vermoeden dat door zijn handelen of nalaten, nadelige gevolgen voor flora of fauna kunnen worden veroorzaakt, verplicht is dergelijk handelen achterwege te laten voorzover zulks in redelijkheid kan worden gevergd, dan wel alle maatregelen te nemen die redelijkerwijs van hem kunnen worden gevergd teneinde die gevolgen te voorkomen of, voorzover die gevolgen niet kunnen worden voorkomen, deze zoveel mogelijk te beperken of ongedaan te maken.*

De Zorgplicht is een algemene fatsoenseis die voor iedereen geldt.

Ontheffing, Soortenstandaard en Ecologisch Werkprotocol

Wanneer een beschermde plant of dier getroffen dreigt te worden door de werkzaamheden dan moeten maatregelen genomen worden om dit te voorkomen. Mitigerende maatregelen worden getroffen voordat de werkzaamheden uitgevoerd gaan worden. Op deze manier biedt het de mogelijkheid aan beschermde soorten om uit te wijken wanneer de werkzaamheden van start gaan. Compensatie gebeurt daarentegen achteraf. Als het project op zijn einde loopt of afgerond is worden nieuwe mogelijkheden geboden aan de beschermde soort om zich opnieuw te kunnen vestigen. Gedacht kan worden aan het inmetelen van Gierzwaluw dakpannen bij een nieuwbouwproject. Voor een aantal soorten worden vaak ontheffingen aangevraagd. Het ministerie heeft voor deze soorten 'Soortenstandaarden' ontwikkeld. In deze Soortenstandaarden staan de ecologische aspecten van de betreffende soort en richtlijnen voor degelijk onderzoek. Daarbij wordt een set van standaard mitigerende en compenserende maatregelen beschreven. Een deskundig ecooloog kan beoordelen op welke wijze de maatregelen toegepast kunnen worden bij de specifieke situatie. Welke maatregelen getroffen moeten worden bij het project worden vastgelegd in een Ecologisch Werkprotocol. Dit werkprotocol geeft praktische richtlijnen voor de uitvoering van de maatregelen. Het ecologisch werkprotocol is aanwezig op de plaats van uitvoering en bekend bij alle betrokken partijen.

Verbodsbepalingen

De bescherming van planten en dieren is gebaseerd op het 'Nee, tenzij'-principe. Dit wil zeggen, dat in principe werkzaamheden of ruimtelijke ontwikkelingen geen negatief effect mogen hebben op beschermde flora en fauna, tenzij dit uitdrukkelijk is toegestaan. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen reguliere werkzaamheden en ruimtelijke ontwikkelingen. Wanneer de activiteiten geen negatief effect hebben op de flora en fauna dan is er geen ontheffing nodig. In veel gevallen is dat echter moeilijk vooraf te bepalen. Daarom is het raadzaam om vooraf het voorkomen van beschermde soorten in kaart te laten brengen. Hiermee wordt niet alleen het voorkomen van een soort binnen het projectgebied bepaald, maar ook de mate van aanwezigheid en daarmee het effect van de activiteiten.

De volgende verbodsbepalingen zijn in dit kader van belang:

Artikel	Verbodsbepaling
8	het is verboden planten, behorende tot een beschermde inheemse plantensoort, te plukken, te verzamelen, af te snijden, uit te steken, te vernielen, te beschadigen, te ontwortelen of op enigerlei andere wijze van hun groeiplaats te verwijderen.
9	het is verboden dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te doden, te verwonden, te vangen, te bemachtigen of met het oog daarop op te sporen.
10	het is verboden dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, opzettelijk te verontrusten.
11	het is verboden nesten, holen of andere voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen van dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te beschadigen, te vernielen, uit te halen, weg te nemen of te verstoren.
12	het is verboden eieren van dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te zoeken, te rapen, uit het nest te nemen, te beschadigen of te vernielen.

Een aantal soorten flora en fauna kent een zwaarder beschermingsregime (Ministerie van LNV, 2005). Deze soorten zijn opgenomen in drie tabellen. Het is mogelijk om voor deze soorten een ontheffing aan te vragen. Of een ontheffing aangevraagd moet worden hangt af van de zeldzaamheid van de soort en impact van de werkzaamheden.

In **Tabel 1** staan de soorten met het lichtste beschermingsregime. Voor soorten die opgenomen zijn in deze tabel geldt een algemene vrijstelling of ontheffing met lichte toetsing. De vrijstelling geldt voor de volgende werkzaamheden:

- Bestendig beheer en onderhoud (ook in landbouw en bosbouw);
- Bestendig gebruik;
- Ruimtelijke ontwikkeling en inrichting.

Vallen de activiteiten onder één van deze noemers dan is de vrijstellingsregeling van de verbodsbepalingen van de Flora- en faunawet van toepassing. Als geen sprake is van dit type werkzaamheden dan is toch een ontheffingsaanvraag nodig. De Algemene Zorgplicht blijft in alle gevallen wel van kracht.

Bij **Tabel 2** is sprake van een zwaarder beschermingsregime. Hier dient voor de werkzaamheden, zoals die genoemd zijn bij Tabel 1, te worden gewerkt volgens een Gedragscode. De door het ministerie goedgekeurde gedragscodes hebben een landelijke dekking, maar zijn alleen van toepassing binnen een bepaalde sector, zoals de Waterschappen, gemeentewerken of Bouwsector. Op de website van het ministerie staat een overzicht van de goedgekeurde gedragscodes. De maatregelen uit een gedragscode worden op de specifieke situatie aangepast in de vorm van een Ecologisch Werkprotocol. Alleen indien volgens de gedragscode of een ecologisch werkprotocol gewerkt wordt is een ontheffing niet nodig. Bij alle overige activiteiten moet een ontheffing worden aangevraagd die bij de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland een lichte toets krijgt.

Het zwaarste beschermingsregime kent **Tabel 3**. In deze tabel staan soorten die op Europees niveau onder druk staan. Het zijn soorten, die genoemd zijn in Bijlage IV van de Habitatrichtlijn en in Bijlage 1 van de Algemene Maatregel van Bestuur. Voor alle ruimtelijke ontwikkelingen en werkzaamheden is het verplicht een ontheffing aan te vragen. Een gedragscode volstaat hier in de meeste gevallen niet.

Vogels

In de bovengenoemde tabellen zijn vogels niet opgenomen. Alle in Nederland voorkomende vogelsoorten worden in beginsel gelijkwaardig beschermd. Het is in het algemeen verboden om vogels te doden, te verontrusten, hun nesten en vaste rust- en verblijfplaatsen te verstoren. Indien de werkzaamheden vallen onder in Tabel 1 genoemde activiteiten dan kan worden volstaan met een goedgekeurde gedragscode. Voor alle overige activiteiten dient een ontheffing aangevraagd te worden. In de praktijk gaat het met name om werkzaamheden gedurende het broedseizoen. Buiten het broedseizoen zullen de meeste activiteiten minder problemen geven. Uitzondering hierop vormt een selectie aan vogelsoorten die jaarronde bescherming genieten (Ministerie van LNV, 2009).

De nesten van deze soorten mogen ook buiten het broedseizoen niet verstoord worden. De jaarrond beschermde vogelsoorten zijn ingedeeld in vijf categorieën. Voor de soorten uit de vijfde categorie geldt alleen onder specifieke omstandigheden een ontheffingsplicht.

Voortplantings-, vaste rust- en verblijfplaatsen

Naast de dieren zelf worden ook hun voortplantings-, vaste rust- en verblijfplaatsen beschermd. Onder een voortplantingsplaats wordt niet alleen een nest van een vogel of kolonieverblijf voor vleermuizen verstaan, maar ook de directe omgeving. Sommige faunasoorten zijn zeer kritisch wat betreft hun foerageerplek of slaapplek. Zij stellen specifieke eisen aan het leefmilieu en kunnen ook moeilijk overschakelen op een veranderde situatie. Indien werkzaamheden invloed hebben op vaste rust- en verblijfplaatsen dient een ontheffing te worden aangevraagd.

3 Beschrijving onderzoeksgebied

Het plangebied ligt nabij het centrum in de bebouwde kom van de gemeente Ridderkerk. Aan de noordzijde loopt de Rotterdamseweg langs het plangebied. Ten zuidoosten vormt de Klaas Katerstraat de begrenzing. De Koninginneweg is de doorgaande weg aan de westkant die het plangebied met de omringende straten afscheidt als woonwijk. De woningen dateren uit de jaren '50-'60. De woonwijk wordt gekenmerkt door veel groen. Het vormt de scheiding tussen de wijken Centrum en Slikkerveer. Het Burgemeester Nieuwenhuisenplein bestaat uit een woonerf met daar omheen gelijkvloerse bungalows en een appartementencomplex van twee woonlagen (Figuur 2). De hoogbouw is voorzien van een enigszins hellend bitumen dak. Langs de dakrand is een witte, houten overstek aanwezig. Het gebouw heeft op alle muren ramen. De laagbouw is afgewerkt met rode dakpannen. De achtertuinen grenzen met een achterpad aan de achtertuinen van de omringende straten. De woningen van de Mgr. Van Comenestraat, Ds. C. van Gendtstraat, Hovystreet en Ds. Sikkelastraat zijn vergelijkbaar opgebouwd. Deze straten rondom het Burg. Nieuwenhuisenplein kenmerken zich door appartementencomplexen van twee of drie woonlagen (Figuur 3). De dakbedekking bestaat uit bitumen en zijn licht hellend over de lange zijde van het complex. Tussen de ramen aan de voor- en achterzijde is houtwerk aangebracht.

Figuur 2. De woningen rondom het Burg. Nieuwenhuisenplein vormen een soort hofje.

Figuur 3. Het noordelijke deel van het onderzoeksgebied wordt gekenmerkt door 2-3 laags appartementencomplexen, zoals hier bij de Hovystreet.

Langs de Dr. Kuiperstraat en Poesiatstraat staan rijtjeswoningen (Figuur 4). De zadeldaken met oranje dakpannen zijn typerend voor de bouwperiode. De woningen hebben elk een stenen schoorsteen en elke muur is voorzien van een raam. Er zijn geen dakkapellen aanwezig. De achtertuinen van de Dr. Kuiperstraat 2 t/m 46 en Poesiatstraat 1 t/m 19 grenzen aan een grasveld dat samen met de woningen langs de Benedenrijweg wordt ingeklemd als een soort binnenplaats. Binnen het plangebied is geen open water aanwezig.

Figuur 4. Een gazon met Lindes geven de Dr. Kuyperstraat een karakteristieke uitstraling.

Figuur 5. Tussen de achtertuinen van de Dr. Kuyperstraat en Poesiatstraat ligt een trapveldje.

4 Methodiek

Het onderzoek richtte zich op beschermde soorten van de Flora- en faunawet. Met name de soorten van Tabel 2 en 3 uit de bijlage van de Flora- en faunawet zijn hierbij van belang. Wanneer de werkzaamheden de soorten flora en fauna uit deze tabellen treffen dan is (in de meeste gevallen) een ontheffing verplicht (art. 75). Naast de soorten uit de tabellen vallen ook sommige vogelsoorten onder dit beschermingsregime. Het gaat om een selectie aan soorten waarvan het nest en de directe omgeving jaarrond beschermd zijn. Concreet richtte het onderzoek zich op Huismus *Passer domesticus*, Gierzwaluw *Apus apus* en vleermuizen. Er zijn gerichte inventarisatiemethodieken ingezet om het onderzoek effectief uit te voeren. Een overzicht van de bezoekmomenten is weergegeven in Tabel 1.

Algemene broedvogels en soorten uit Tabel 1 uit de bijlage van de Flora- en faunawet zijn niet uitputtend onderzocht. Wanneer deze soorten werden aangetroffen tijdens het veldonderzoek dan zijn ze wel genoteerd. Deze waarnemingen worden ook kort besproken bij de resultaten.

Jaarrond beschermde vogels: Huismus en Gierzwaluw

Het onderzoek naar Huismussen en Gierzwaluwen richtte zich op het in kaart brengen van de voortplantings-, vaste rust- en verblijfplaatsen binnen het plangebied. Beide vogelsoorten zijn geïnterviewd tijdens de broedperiode. Deze periode strekt zich voor de Huismus globaal uit van maart – juni en voor de Gierzwaluw loopt deze van mei – augustus. Gedurende de periodes met de hoogste activiteit is het onderzoeksgebied lopend doorkruist. De waargenomen vogels zijn ingetekend op een veldkaart. Per individu zijn, waar mogelijk, de volgende gegevens genoteerd: de exacte locatie, het tijdstip van waarnemen, het gedrag, het geslacht en de leeftijd. De veldwaarnemingen zijn vervolgens naderhand omgezet in broedcodes (van Dijk & Boele, 2011). Op basis van deze landelijk gehanteerde broedcodes kan de broedzekerheid ingeschat worden.

Vleermuizen

Voor vleermuizen is het van belang om te onderzoeken welke functie(s) een plangebied heeft. Naast de verblijfplaatsen zijn ook vaste vliegroutes en belangrijke foerageerplekken van vleermuizen beschermd. Om dit effectief te kunnen onderzoeken is het Vleermuisprotocol ontwikkeld (NGB, VZZ & GaN 2013). Het protocol maakt onderscheid naar de volgende functies en bijbehorende onderzoeksinspanning:

- *Kraam-/zomerverblijfplaats*
Dit onderdeel richt zich op de kraamkolonies en zomerverblijven van vleermuizen. In de kraamkolonies worden de jonge vleermuizen grootgebracht. Deze functionaliteit kan, afhankelijk per soort, onderzocht worden in de periode 15 mei – 15 juli op basis van tenminste twee bezoeken. In dezelfde periode worden aparte zomerverblijfplaatsen gebruikt door vleermuizen zonder jongen. De veldbezoeken voor deze typen verblijfplaatsen zijn uitgevoerd tussen 15 april en 15 september. Hierbij zijn twee bezoeken in de ochtendschemering

uitgevoerd en één bezoek na zonsondergang.

- *Paarverblijven en Winterverblijfplaats*
De paar- en winterverblijven kunnen zich op andere locaties bevinden dan de zomerverblijfplaatsen. Om vast te kunnen stellen of het projectgebied deze functionaliteit herbergt is de woonwijk onderzocht op basis van tenminste twee veldbezoeken in de periode 15 augustus – 1 oktober. De bezoekenrondes hebben plaatsgevonden vanaf zonsondergang.
- *Vliegroutes*
Deze functie is in kaart gebracht tijdens alle bezoeken in de periode 15 april – 15 oktober. De veldbezoeken vonden plaats in de avondschemering en het begin van de nacht.

De veldbezoeken zijn te voet en per fiets afgelegd, waarbij m.b.v. een batdetector (Pettersen D240x) en zaklamp (Petzl) het gebruik van het projectgebied door vleermuizen is ingetekend op een veldkaart.

Tabel 1. Datum, weersomstandigheden en doel per veldbezoek aan het plangebied.

Datum	Bewolkingsgraad	Temperatuur	Wind	Soortgroep
28-04-2014	7/8	15°C	0-1 Z	Vogels
16-05-2014	1/8	14°C	1 N	Vogels
12-06-2014	1/8	12°C	Windstil	Vleermuizen
11-07-2014	8/8	18°C	0-1 W	Vogels, vleermuizen
12-07-2014	7/8	17°C	0-1 W	Vleermuizen
01-09-2014	6/8	16°C	0-1 W	Vleermuizen
25-09-2014	3/8	16°C	1-2 W	Vleermuizen

Naast het veldonderzoek zijn algemene verspreidingsatlassen en de Natuurwaardenkaart van de gemeente Ridderkerk geraadpleegd. Op de Natuurwaardenkaart staan alle beschermde soorten binnen de gemeente, die de afgelopen jaren zijn gemeld (Elzerman, 2013). Het gaf een algemeen beeld van het voorkomen van een beschermde soort in de gemeente.

5 Resultaten

De bezoeken aan het plangebied gedurende 2014 hebben geleid tot de volgende resultaten. Per soortgroep worden de bevindingen besproken.

5.1 Vogels

Huismus

De Huismus is een algemene en wijdverspreide broedvogel in Ridderkerk (Elzerman, 2013; SOVON, 2002). De dichtheden verschillen per woonwijk. In het centrum zijn verschillende kolonies bekend. Vanwege de forse achteruitgang in het aantal broedparen staat de soort op de landelijke Rode Lijst (Hustings *et al.*, 2004).

Binnen het onderzoeksgebied zijn meerdere territoria van Huismussen vastgesteld (Figuur 6). De nestlocaties concentreerden zich in de zuidelijke helft (fase 1b) van het gebied. In totaal zijn twaalf nestplaatsen vastgesteld (hoogste broedcode: 16 – nest met jongen). Deze bevonden zich allen bij de woningen van de Poesiat- en Dr. Kuiperstraat. Het biotoop is hier dan ook ideaal voor de Huismus. Daken met dakpannen waar ze onder kunnen broeden, struiken in de directe omgeving om in te schuilen en voedsel aanwezig op voedertafels ('s winters) en insecten. De baltsende mannetjes posteerden zich hier in het voorjaar op de rand van de dakgoot nabij de nestplaats. Bij het huizenblok van de Poesiatstraat 11-19 had ieder huisadres een eigen broedpaar. Zowel langs de Poesiatstraat als Dr. Kuiperstraat bevonden nagenoeg alle nestplaatsen zich aan de zuidwestzijde van het dak. Er is eenmaal een zingend mannetje aan de noordoostzijde van de Dr. Kuiperstraat 28 waargenomen. Het was niet duidelijk of het nest zich bij de zangpost of elders bevond. De Huismussen vlogen geregeld door de wijk heen. In verschillende richtingen werden voedselvuchten uitgevoerd. De struiken op de hoek van de Poesiat-/Dr. Kuiperstraat werden regelmatig gebruikt om dekking te

zoeken (Figuur 6). Ook de ligusterhagen in achtertuinen van de Poesiatstraat, Dr. Kuiperstraat en Benedenrijweg werden als rustplaats gebruikt. Dergelijke dichte bosschages vormen een belangrijk element in het broedbiotoop van de Huismus (Heij, 1985).

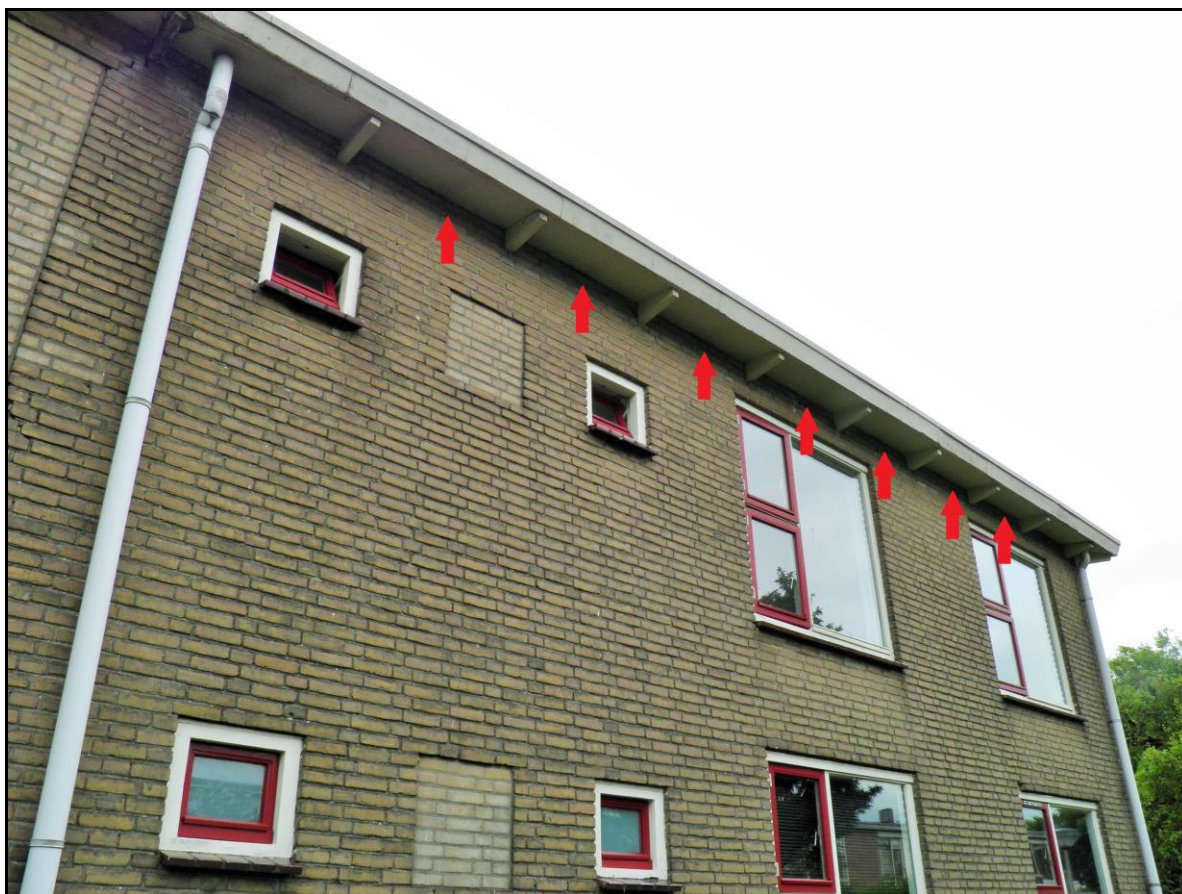
In het noordelijke deel (fase 1a) van het plangebied zijn nauwelijks Huismussen aangetroffen. De enkele waarneming heeft betrekking op een mannetje dat vermoedelijk behoorde tot de kolonie aan de Koninginneweg. Op het voormalige schoolgebouw ter hoogte van de Ds. Sikkelstraat werden enkele broedparen vastgesteld. Vermoedelijk maken de broedparen op het schoolgebouw samen met de Huismussen bij de Poesiatstraat/Dr. Kuiperstraat deel van een netwerk van kolonies dat zich uitstrekt over een groter gebied. Er vond tussen de locaties regelmatig uitwisseling plaats.

Figuur 6. Waarnemingen van Huismussen binnen het plangebied. De gele stippen hebben betrekking op nestlocaties; de blauwe stippen zijn roepende Huismussen. De begrenzing van het plangebied is aangegeven met een rode lijn.

Gierzwaluw

Net als de Huismus, komt de Gierzwaluw in de hele gemeente voor, waaronder de wijk Centrum (Elzerman, 2013; SOVON, 2002). Binnen het plangebied laat de Gierzwaluw in zijn verspreiding een heel ander beeld zien dan de Huismus. Er zijn zeven nestlocaties vastgesteld en deze bevonden zich allen in één gebouw. Aan de westzijde van de 'hoogbouw' aan het Burg. Nieuwenhuisplein zaten de nesten onder het dakbeschot. Tussen de eerste en tweede regenpijp (vanaf de zuidkant) waren onder het houten overstek negen openingen zichtbaar (Figuur 7). In zeven van de negen openingen is met zekerheid een invliegende Gierzwaluw vastgesteld. De jongen, die uit enkele openingen te horen waren, bevestigen het beeld dat hier genesteld werd. Het leverde de hoogste broedcode op (16: nest met jongen). In het zuidelijke deel (fase 1b) werden geen nestindicerende waarnemingen gedaan van de soort.

Figuur 7. De nestopeningen van de Gierwaluwen aan het gebouw van het Burgemeester Nieuwenhuisplein zijn aangegeven met rode pijlen.

De broedparen in het plangebied vormen mogelijk een onderdeel van het netwerk aan broedlocaties in het centrum van Ridderkerk (Elzerman, 2013). In de straten ten westen van de Koninginneweg zijn verschillende gebouwen waar Gierwaluwen broeden. Het gaat hierbij in alle gevallen om hoogbouw van enkele woonlagen (pers. obs.).

Algemeen

Naast de jaarrond beschermde Huismus en Gierwaluw zijn meer soorten broedvogels in het plangebied te vinden. Het betreffen algemeen voorkomende stadsvogels, zoals Turkse Tortel *Streptopelia decaocto*, Houtduif *Columba palumbus*, Merel *Turdus merula*, Zwartkop *Sylvia atricapilla*, Heggenmus *Prunella modularis*, Winterkoning *Troglodytes troglodytes*, Tjiftjaf *Phylloscopus collybita* en Ekster *Pica pica*. Deze soorten broeden in bomen en struiken. Twee andere soorten zijn afhankelijk van de gebouwen. Dit betroffen Kauw *Coloeus monedula* en Spreeuw *Sturnus vulgaris*. Met name de laatst genoemde soort verdient extra aandacht. Ondanks dat het nog steeds een algemene broedvogel is in Nederland, gaat de soort hard in aantal achteruit (Sovon, 2013). De meeste Spreeuwen werden waargenomen bij de Dr. Kuiperstraat en Poesiatstraat. Dit is hetzelfde gebied als waar de Huismussen zaten. Beide soorten hebben dan ook de voorkeur voor hetzelfde type broedgebied. De verwachting is dat de Spreeuw op de nieuwe Rode Lijst van bedreigde vogels komt te staan.

5.2 Zoogdieren

Vleermuizen

Het vleermuisonderzoek laat zich indelen naar een voorjaars- en najaarsonderzoek. Gedurende het voorjaar is gezocht naar locaties waar groepen vleermuizen verblijven. Hierbij gaat het om de kraamkolonies, waar de jongen worden grootgebracht, en zomerverblijven, waar mannetjes bij elkaar zitten of vrouwtjes zonder jongen (Limpens *et al.*, 1997). Verspreid over het plangebied zijn jagende vleermuizen waargenomen (Figuur 8). Het betroffen in alle gevallen de Gewone Dwergvleermuis *Pipistrellus pipistrellus*. Vaak vlogen ze boven de achtertuinen of binnenplaatsen. Er zijn geen

aanwijzingen gevonden voor een verblijfplaats binnen het plangebied, zoals waarnemingen van uit een gebouw vliegende exemplaren of zwermend in de ochtendschemering rond de ingang van een verblijfplaats.

Zodra de jonge vleermuizen zelf kunnen vliegen verlaten ze de kraamkolonie. Gedurende de zomer verspreiden ze zich in de omgeving over meerdere kleine verblijfplaatsen. Deze blijven bezet tot in het najaar. Dit is ook de periode dat de mannetjes gaan baltsen om de vrouwtjes te lokken. Dan worden de paarverblijfplaatsen betrokken (Limpens *et al.*, 1997). Naarmate de herfst vordert verplaatsen ze zich meer naar de plek waar de winter doorgebracht gaat worden. Dit kan in de nabije omgeving zijn of op een hele andere locatie. De Ruige Dwergvleermuis *Pipistrellus nathussii* komt bijvoorbeeld vanuit Oost-Europa om in Nederland te overwinteren (Limpens *et al.*, 1997). Deze soort kent dus een najaars- en voorjaarstrek zoals ook bekend is bij sommige vogelsoorten. De Ruige Dwergvleermuis is op vier locaties in het plangebied foeragerend vastgesteld (Figuur 8). De overige waarnemingen hebben allen betrekking op de Gewone Dwergvleermuis. In veel gevallen betroffen het jagende exemplaren boven tuinen of rondom grote bomen.

Op 25 september is één baltsende Gewone Dwergvleermuis vastgesteld. Dit mannetje vloog heen en weer boven het achterpad tussen de Dr. Kuypersstraat 22 en 24 (Figuur 8). Dit gedrag wijst op een paarverblijf in de nabije omgeving. Vermoedelijk zat het paarverblijf in één van de twee huizenblokken. Er zijn geen aanwijzingen gevonden voor het gebruik van een vaste vliegroute binnen het plangebied. De vleermuizen kwamen vermoedelijk uit de nabije omgeving, maar niet via een vaste route. Mogelijk was een deel van de aanwezige Gewone Dwergvleermuizen afkomstig uit een verblijfplaats bij de Koninginneweg. Hier bevond zich tijdens het voorjaar een verblijfplaats van tenminste tien vleermuizen (pers. obs.). Deze locatie ligt op nog geen 200 meter van het Burg. Nieuwenhuisenplein. Het vermoeden bestond dat verder westelijk in de woonwijk mogelijk nog één of enkele verblijfplaatsen aanwezig waren.

Figuur 8. Een weergave van de waargenomen vleermuizen tijdens het onderzoek in het plangebied (rode lijn vormt de begrenzing). Waarnemingen van Gewone Dwergvleermuis zijn weergegeven met gele (voorjaar) en oranje (najaar) stippen. De oranje ster betreft de locatie van het paarverblijf. De blauwe stippen zijn Ruige Dwergvleermuizen.

Overige zoogdieren

Tijdens het veldbezoek op 1 september is ook een Egel *Erinaceus europaeus* waargenomen. Het betrof een jong exemplaar dat rondscharrelde op het gras in de middenberm van de Dr. Kuiperstraat. De Egel is opgenomen in Tabel 1 uit de bijlage van de Flora- en faunawet. De soorten uit deze tabel zijn vrijgesteld van de ontheffingsplicht. Het viel niet uit te sluiten dat andere soorten zoogdieren uit deze tabel zich binnen het plangebied bevonden. De aanwezigheid van deze soorten heeft geen gevolgen voor de ontheffingsaanvraag en wordt daarom verder buiten beschouwing gelaten.

5.3 Planten

Bij het veldonderzoek werd ook een beschermde plant gevonden. Het betrof de Gele Helmbloem *Pseudofumaria lutea*. In het achterpad tussen het Burg. Nieuwenhuisenplein en Mgr. Van Comenestraat stonden enkele stekken langs de schuurtjes (Figuur 9). Door lekkage van de regenpijp is hier een vochtige muur ontstaan. Naast de Gele Helmbloem groeide hier ook de vochtminnende Mannetjesvaren *Dryopteris filix-mas*. Beide soorten worden vaak in hetzelfde biotoop gevonden. Ze hebben allebei een voorkeur voor vochtige en kalkrijke stenige groeiplaats, zoals oude stadsmuren (Van der Meijden, 2005). Waarschijnlijk is het verwilderd vanuit de nabijgelegen tuin van de 'hoogbouw'. De Gele Helmbloem staat vermeld in Tabel 2 uit de bijlage van de Flora- en faunawet.

Figuur 9. De Gele Helmbloem was ten tijde van de vondst nog niet in bloei, maar de gele bloemen zijn al zichtbaar (16-05-2014).

5.4 Overige soortgroepen

Er zijn geen beschermde dieren uit de andere soortgroepen aangetroffen. Deze worden op basis van de verspreiding en/of het biotoop ook niet verwacht aanwezig te zijn.

6 Conclusie en aanbevelingen

Ter voorbereiding op de herstructurering van een woonwijk in het centrum van Ridderkerk is het plangebied onderzocht op het voorkomen van beschermde flora en fauna. Het onderzoek richtte zich met name op Huismus, Gierzwaluw en vleermuizen, omdat daar het voorkomen van bekend was. Tijdens het broedseizoen zijn de voortplantings-, vaste rust- en verblijfplaatsen van beide vogelsoorten in kaart gebracht. Het vleermuisonderzoek is jaarrond uitgevoerd om te bepalen waar zich verblijfplaatsen bevinden. Het flora en fauna onderzoek heeft geleid tot de volgende bevindingen:

Huismus

In het zuidelijke deel van het plangebied (Fase 1b) zijn 12 nestlocaties vastgesteld. De kolonie was geconcentreerd bij de rijtjeswoningen aan de Poesiatstraat en Dr. Kuiperstraat. Hier nestelden de Huismussen onder de dakpannen. Veel tuinen zijn omheind door ligusterhagen. Deze struiken worden gebruikt als rustplaats en vormen een belangrijk onderdeel van het broedbiotoop.

De werkzaamheden hebben tot gevolg dat de nest- en schuilplaatsen verdwijnen. Deze plekken zijn jaarrond beschermd. In de nieuwbouw zijn mogelijkheden tot het creëren van vervangende rust- en verblijfplaatsen (Figuur 10). Aanbevolen wordt om bij het ontwerp van de inrichting hier al rekening mee te houden. Voor de werkzaamheden moet een ontheffing op basis van art. 75 van de Flora- en faunawet aangevraagd worden.

Gierzwaluw

De nestplaatsen van Gierzwaluwen bevonden zich allen in één gebouw. Aan de westzijde van de appartementen aan het Burgemeester Nieuwenhuisenplein zijn 7 nestlocaties gevonden. Via spleten tussen de muur en het houten overstek hadden de Gierzwaluwen toegang tot het gebouw. In totaal waren negen gaten aanwezig, waarvan bij zeven openingen invliegende Gierzwaluwen zijn vastgesteld. In de rest van het plangebied zijn geen nestindicerende Gierzwaluwen waargenomen. Door de sloop verdwijnen de nestplaatsen die gedurende het gehele jaar beschermd zijn. De nieuwbouw biedt mogelijkheden tot het aanbrengen van alternatieve nestlocaties. Vanwege het aantasten van de huidige nestplaatsen is een ontheffing van de Flora- en faunawet vereist.

Vleermuizen

Gedurende het jaar zijn voornamelijk foeragerende vleermuizen waargenomen. De vleermuizen concentreerden zich met name boven de achtertuinen en rondom grote bomen. Bijna alle waarnemingen hebben betrekking op de Gewone Dwergvleermuis. In het najaar zijn enkele Ruige Dwergvleermuizen waargenomen. De enige verblijfplaats die is vastgesteld betreft een paarverblijf van een Gewone Dwergvleermuis. Deze bevond zich waarschijnlijk in de huizenblokken van de Dr. Kuiperstraat 16 t/m 22 of 24 t/m 42.

Gezien het feit dat de werkzaamheden dit paarverblijf (tijdelijk) wegnemen is een ontheffing voor de Flora- en faunawet vereist. Hierbij biedt de nieuwbouw mogelijkheden voor het aanbrengen van vervangende verblijven.

Gele Helmbloem

In het achterpad tussen het Burgemeester Nieuwenhuisenplein en Margriete van Comenestraat is een groeiplaats van de Gele Helmbloem vastgesteld. Strikt genomen betreft het een beschermde soort (Tabel 2 uit de bijlage van de Flora- en faunawet). Waarschijnlijk is de plant verwilderd vanuit de naastgelegen tuin. De vraag is dan ook in hoeverre dit als een wilde soort beschouwd kan worden. Aanbevolen wordt om de soort mee te nemen in de ontheffingsaanvraag. De Rijksdienst voor Ondernemend Nederland kan dan beoordelen of de plant als 'wilde inheemse soort' wordt beschouwd.

In het kader van het nieuwbouwproject dient voor vier beschermde soorten een ontheffing voor de Flora- en faunawet aangevraagd te worden. Bij ontheffingsaanvraag wordt middels een projectplan aangegeven welke maatregelen getroffen worden door de initiatiefnemer om te voorkomen dat de werkzaamheden een negatieve invloed hebben op de instandhouding van de soorten.

De nieuwbouw biedt voldoende mogelijkheden om de wijk ook in de toekomst aantrekkelijk te maken voor de beschermde soorten. Door in een vroeg stadium bij de wijkontwikkeling rekening te houden met flora en fauna kunnen niet alleen de beschermde soorten, maar ook andere planten en dieren profiteren. Een integrale benadering van het groen en bebouwing in de ontwerpfasen zorgt voor een prettige leefomgeving voor mens en dier (Kooijmans, 2009).

Zorgplicht en algemene broedvogels

Bij de uitvoering van de werkzaamheden dient men te allen tijde rekening te houden met de in de Flora- en faunawet opgenomen Algemene Zorgplicht (Art. 2). De Zorgplicht houdt in dat schadelijke effecten aan planten en dieren door menselijk handelen tot een minimum beperkt worden. Deze wettelijke verplichting geldt voor alle flora en fauna in Nederland ongeacht de beschermde status.

De struiken en bomen in het plangebied bieden veel mogelijkheden voor broedvogels. Bij de woningen broeden niet alleen de jaarrond beschermde soorten Huismus en Gierzwaluw, maar ook Spreeuw en Kauw. Er wordt aanbevolen hiermee rekening te houden tijdens de uitvoering van de werkzaamheden. Alle broedende vogels en hun nesten zijn beschermd ex. art. 11 van de Flora- en faunawet. Eventuele bomenkap, snoei- en sloopwerkzaamheden dienen dan ook buiten het broedseizoen plaats te vinden. Het broedseizoen duurt globaal vanaf half maart tot en met half juli, maar is soortspecifiek en afhankelijk van klimatologische omstandigheden.

De werkzaamheden dienen uitgevoerd te worden conform de Gedragscode Flora- en faunawet van de gemeente Ridderkerk (Boom, 2013). Mogelijk is voor het kappen van de bomen een kapvergunning nodig. Informeer hiernaar bij de gemeente Ridderkerk.

Figuur 10. Voorlopig ontwerp van de nieuwbouw aan de Dr. Kuyperstraat (DE Architecten B.V., juli 2014). De bouwstijl met dakpannen en een dakgoot bieden mogelijkheden voor compenserende verblijfplaatsen voor Huismussen.

Literatuur

- Boom, H. 2013. *Gedragscode Flora- en faunawet voor de gemeente Ridderkerk*. Gemeente Ridderkerk, Ridderkerk.
- Dienst Regelingen. 2009. *Uitleg Aangepaste beoordeling ontheffing ruimtelijke ingrepen Flora- en faunawet*. Ministerie van Landbouw, natuur en voedselkwaliteit, Den Haag.
- Elzerman, S.D. 2013. *Natuurwaardenkaart 2014 voor Gedragscode Flora- en faunawet gemeente Ridderkerk*. Rapport 2012-03. Elzerman Ecologisch Advies, Ridderkerk.
- Heij, C.J. 1985. *Comparative ecology of the house sparrow Passer domesticus in rural, suburban and urban situations*. Proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam.
- Hustings, F., Borggreve, C., van Turnhout, C. & Thissen J. 2004. *Basisrapport voor de Rode Lijst Vogels volgens Nederlandse en IUCN-criteria*. SOVON-onderzoeksrapport 2004/13. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Kooijmans, J.L. 2009. *Stadsvogels. Bouwen, beleven, beschermen*. Tirion, Baarn.
- Limpens, H., K. Mostert & W. Bongers (red). 1997. *Atlas van de Nederlandse vleermuizen*. KNNV Uitgeverij, Zeist.
- Van der Meijden, R. 2005. *Heukels' Flora van Nederland*. 23^e druk. Wolters-Noordhoff bv, Groningen/Houten.
- Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. 2005. *Wijziging Regeling vrijstelling beschermde dier- en plantensoorten Flora- en faunawet*. Staatscourant 2 februari 2005, nr. 23, p. 16.
- Ministerie van Landbouw, Natuurbehoud en Visserij. 2009. *Wijziging beoordeling ontheffing Flora- en faunawet bij ruimtelijke ingrepen*. 26 augustus 2009. Brief Dienst Regelingen, Den Haag.
- NGB, VZZ & GaN. 2013. *Vleermuisprotocol 2013, 25 maart 2013*. Vleermuisvakberaad Netwerk Groene Bureaus, Zoogdierverseniging VZZ & Gegevensautoriteit Natuur.
- Sachteleben, J. & O. von Helversen. 2006. Songflight behaviour and mating system of the pipistrelle bat (*Pipistrellus pipistrellus*) in an urban habitat. *Acta Chiropterologica*. 8(2): 391-401.
- SOVON Vogelonderzoek Nederland. 2002. *Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000 – Nederlandse Fauna 5*. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.
- Sovon. 2013. *Onderzoek naar Spreeuw moet achteruitgang remmen*. Verkregen via <https://www.sovon.nl/nl/actueel/nieuws/onderzoek-naar-spreeuw-moet-achteruitgang-remmen>, geraadpleegd op 15 oktober 2014. Sovon, Nijmegen.